

УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ ОРІЄНТОВАНОСТІ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-СТРУКТУР

PROFITABILITY MANAGEMENT OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF SOCIAL ORIENTATION OF BUSINESS STRUCTURES DEVELOPMENT PROCESSES

УДК 005.35

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct61-31>**Тульчинська С.О.**

д.е.н., професор,
професор кафедри економіки
та підприємництва
Національний технічний
університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Голуб М.О.

студент
Національний технічний
університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

Tulchynska Svitlana

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Holub Mykyta

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Статтю присвячено дослідженню проблематики зв'язку сучасних процесів забезпечення соціально орієнтованого вектору розвитку підприємства та управління прибутковістю його діяльності, впливу змін у відповідних підходах унаслідок дії кризових процесів зовнішнього середовища. Описано розвиток соціально орієнтованих процесів у діяльності підприємств та пояснено їх актуалізацію у рамках сучасної парадигми постіндустріального розвитку. Надано перелік ключових особливостей соціально орієнтованих процесів розвитку в діяльності підприємства. Класифіковано основні форми соціально орієнтованих заходів підприємства відповідно до їхньої функціональної спрямованості. Обґрунтовано важливість та економічну ефективність реалізації таких заходів у кризових умовах на прикладі впливу глобальної кризи, спричиненої пандемією коронавірусної хвороби. Визначено основні тенденції у забезпеченні соціально орієнтованості процесів розвитку підприємства в контексті досягнення прибутковості в означених кризових умовах.

Ключові слова: прибутковість, соціальна відповідальність бізнесу, управління прибутковістю, соціально орієнтовані процеси розвитку, пандемія.

Статья посвящена исследованию проблематики связи современных процессов

обеспечения социально ориентированного вектора развития предприятия и управления прибыльностью его деятельности, влиянию изменений в подходах в результате действия кризисных процессов внешней среды. Описано развитие социально ориентированных процессов в деятельности предприятий и объяснена их актуализация в рамках современной парадигмы постиндустриального развития. Представлен перечень ключевых особенностей социально ориентированных процессов развития в деятельности предприятия. Классифицированы основные формы социально ориентированных мероприятий предприятия в соответствии с их функциональной направленностью. Обоснованы важность и экономическая эффективность реализации таких мер в кризисных условиях на примере влияния глобальной кризиса, вызванного пандемией коронавиральной болезни. Определены основные тенденции в обеспечении социальной ориентированности процессов развития предприятия в контексте достижения прибыльности в существующих кризисных условиях.

Ключевые слова: прибыльность, социальная ответственность бизнеса, управление прибыльностью, социально ориентированные процессы развития, пандемия.

This article is devoted to the study of the connection between modern processes of ensuring a socially oriented vector of enterprise development and management of profitability of its activities and the impact of changes in appropriate approaches due to the crisis of the environment. The article describes the development of socially oriented processes in the activities of enterprises, the evolutionary development of appropriate approaches, as well as explains their actualization in the modern paradigm of post-industrial development and the corresponding relationship with the provision of profitable operation. The list of key features that distinguish the processes of socially oriented development in the enterprise and form the basis of socially responsible activities of the enterprise as a whole. The authors classify the main forms of socially oriented measures of the enterprise according to their functional orientation, which include organizational and economic responsibility, environmental responsibility, social marketing and social investment. The importance and economic efficiency of such measures in crisis conditions on the example of the impact of the global crisis caused by the coronavirus pandemic, based on the analysis of existing social opinion polls and examples of socially oriented measures by large enterprises in such conditions. The impact of the coronavirus crisis on the ability of enterprises to maintain a sufficient level of profitability in their dual manifestation, ie from the standpoint of explicit and implicit benefits that could gain the business sector due to the pandemic, and a number of negative effects faced by enterprises in adapting to coding and post-coding conditions of functioning of the national economic system and the corresponding social consequences. The main trends in ensuring the social orientation of enterprise development processes in the context of ensuring the profitability of activities, taking into account the described consequences of long-term pandemic threats and anti-epidemiological measures on society and enterprises in general.

Key words: profitability, corporate social responsibility, profitability management, socially oriented development processes, pandemic.

Постановка проблеми. Поняття прибутку та прибутковості діяльності підприємства крім чітко вимірних кількісних значень відповідних абсолютних та відносних показників грає важливу роль у якості фундаментальної категорії економічної науки, виступаючи не лише універсальним вимірником оцінки ефективності роботи господарського утворення, а й об'єктом управлінської активності, спрямованої на пошук та оцінку множини чинників, які справляють свій позитивний або негативний вплив на відповідні кількісні рівні. Проте слід

зауважити, що рівень значущості тих чи інших чинників у процесі формування прибутковості зазнавав істотного впливу внаслідок зміни домінуючих соціально-економічних формацій у процесі історичного розвитку суспільства. Для прикладу, першочергова роль у досягненні ефективного функціонування господарських комплексів за часів аграрного устрою належала ручній праці та кількісному забезпеченню фізично спроможною робочою силою; за індустріального устрою отримання прибутку напряму залежало від можливості

мобілізації капіталу для широкої механізації та автоматизації виробничих процесів. Утім, поступове становлення парадигми постіндустріального розвитку та перехід суспільства до інформаційної ери зумовили активні процеси гуманізації економічних систем, актуалізувавши тим самим соціальний складник діяльності бізнес-структур як у контексті їхніх внутрішніх процесів, так і зовнішніх впливів організації у розрізі питань відповідальної ринкової поведінки. Ця проблематика лише загострюється в умовах кризового стану функціонування економіки, що формує низку викликів для суб'єктів підприємництва, з одного боку, стосовно відповідних загроз та додаткових витрат, а іншого – щодо можливостей набуття репутаційних дивідендів та низки позитивних перспективних маркетингових ефектів у майбутньому. Саме тому актуальним є дослідження зв'язку процесів формування прибутковості та соціально відповідальної активності підприємства під впливом деструктивних процесів зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблематики розвитку соціально орієнтованого підприємництва, його основних ознак, особливостей, форм та ключових критеріїв організації представлено у великій кількості праць вітчизняних вчених-економістів. Особливо вагомими роботами у цьому напрямі є праці таких дослідників, як Ж. Балабанюк, Д. Баюра, І. Васильчук, О. Грішанова, І. Журовська, О. Карпенко, Р. Колишко, А. Колот, С. Левицька, Т. Маматова, Н. Правдюк, О. Черних.

Утім, попри широке висвітлення тематики соціальної відповідальності більш глибокого вивчення потребують питання зв'язку соціальної відповідальності бізнесу та управління прибутковістю його діяльності в умовах інтенсифікації кризових процесів сучасності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблематики зв'язку процесів забезпечення соціально орієнтованого вектору розвитку підприємства та управління прибутковістю, зміни відповідних підходів під впливом кризових процесів зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасні тенденції розвитку економічних відносин вирізняються активними процесами соціалізації економік, формуванням інклюзивних інститутів та забезпеченням сталості протікання господарських процесів різного організаційного масштабу. Разом із тим змінюється первинна роль підприємницьких суб'єктів, виходячи за рамки базових економічних категорій праці, капіталу, прибутку, споживчих потреб і т. д., при цьому істотну роль у забезпеченні прибуткового функціонування підприємств починають грати чинники суспільно-політичного характеру, а суб'єкти господарювання набувають характеристик відповідного агентського впливу.

Означені процеси є закономірним наслідком трансформаційного переходу розвинутих економік від суспільства індустріального типу до постіндустріальної парадигми соціально-економічного розвитку, що формує принципово новий ціннісний базис функціонування економічних систем. Активна індустріалізація економічних систем забезпечила масову автоматизацію виробничих процесів, знизивши важливість механізованої та іншої низької за інтелектоємністю праці робітника, натомість актуалізувавши нематеріальний складник процесу створення доданої вартості. Таким чином, всеохоплюючі процеси інтелектуалізації економічних систем дали старт трансформаційним процесам переоцінки ціннісних та споживчих потреб працівника, зумовивши їх перехід на якісно вищий рівень. Більше того, динамічний розвиток ринкових відносин, процеси транснаціоналізації діяльності корпоративних утворень, періодичні фінансово-економічні кризи і пов'язані з ними процеси часткової соціальної дисфункціоналізації державних інститутів спричинили появу суспільного запиту, втіленого у низці відповідних соціальних потреб і спрямованого на підприємницький сектор. Тобто поява ціннісного розриву між об'єктивними комерційними інтересами та соціальними потребами суспільства зумовила розвиток концепції соціальної відповідальності як компромісне поєднання, на перший погляд, сутнісно полярних цільових координат, які у своїй синергійній взаємодії дають змогу, з одного боку, отримати позитивний соціальний результат, а з іншого – забезпечити приріст доходів та репутаційних позицій бізнес-структур. Варто наголосити на важливості отримання кількісно вимірних позитивних економічних ефектів від упровадження соціальних заходів та уникнення ототожнення відповідної активності підприємства з благодійністю, адже сутність соціально відповідальної діяльності підприємства полягає у досягненні узгодження та позитивного ефекту в контексті вирішення соціальної та економічної проблематики.

Ключовими особливостями соціально орієнтованих процесів розвитку в діяльності підприємства можна визначити такі: (1) забезпечення достовірності інформації, безпеки та якісної відповідності продукції згідно з попередньо задекларованими перед споживачем властивостями; (2) своєчасність і повнота обліку та сплати податкових зобов'язань підприємства перед державою; (3) забезпечення цивілізованих соціально-трудових відносин [1, с. 57]; (4) екологізація внутрішньогосподарських процесів (виробничого та адміністративного характеру), забезпечення мінімізації шкідливих впливів підприємства на навколишнє середовище, ініціація відповідних суспільно корисних заходів; (5) забезпечення транспарентності діяльності підприємства, зокрема у частині

соціальної відповідальності; (6) корпоративна етика, забезпечення доброчесності ділової практики; (7) системність, що виявляє себе у чіткому плануванні, фінансуванні та реалізації соціально орієнтованих заходів відповідно до встановлених довгострокових цілей; (8) забезпечення кількісної вимірності отриманих соціальних та економічних ефектів у результаті реалізації соціально орієнтованих заходів.

Сьогодні існує велика кількість форм реалізації соціально орієнтованих заходів підприємницькими структурами, що охоплюють як часткові елементи внутрішніх бізнес-процесів підприємства, так і більш комплексні процеси, які потребують залучення зовнішніх учасників, ключовими стейкхолдерами яких виступає територіальна громада або соціум у цілому. Як класифікаційний підхід до розподілу соціально орієнтованих заходів за відповідними формами пропонуємо застосувати критерій функціональної спрямованості, що дасть змогу сутнісно об'єднати різні прояви соціально відповідальної активності підприємства відповідно до тих чи інших змістових характеристик.

До основних форм реалізації соціально орієнтованих процесів пропонуємо віднести такі:

1. Організаційно-економічна відповідальність полягає у сумлінному виконанні господарюючим суб'єктом норм податкового, трудового, антимонопольного законодавства; протидії використанню недобросовісних ділових практик (корупція, непотизм, трайбалізм і т. д.); забезпеченні достойного рівня умов праці (охорона праці, підвищення кваліфікації, переатестація, інклюзивність, професійний та особистісний розвиток персоналу, освітні проекти, протидія гендерній, расовій, віковій та іншим формам дискримінації); транспарентність у питаннях стандартизації та дотримання якісних параметрів виробленої продукції перед споживачем.

2. Екологічна відповідальність полягає у здійсненні заходів з оптимізації рівня негативних екологічних впливів на зовнішнє середовище (зміна ресурсних складників виробничих процесів на більш екологічні аналоги, переробка відходів, сортування сміття, утилізація, цифровізація документообігу, заміна паперових носіїв інформації електронними, озеленення та проведення інших заходів, націлених на вирішення екологічних проблем місцевої громади).

3. Соціальний маркетинг полягає у здійсненні сукупності заходів та рекламних кампаній, націлених на зростання освіченості та свідомості населення стосовно вирішення суспільно важливих проблем: соціального захисту, охорони здоров'я, допомоги незахищеним верствам населення, підтримки освітніх програм і т. д. [2, с. 254].

4. Соціальні інвестиції являють собою сукупність грошових, управлінських та/або технологічних

ресурсів підприємства, націлених на забезпечення комплексних соціальних програм розвитку з чіткими кількісно вимірними соціальними та економічними ефектами (реконструкція історико-культурних об'єктів; розвиток спортивної та інклюзивної інфраструктури; освітні проекти; розвиток ресурсозберігаючих технологій, фінансова підтримка соціально важливих ініціатив розвитку місцевої громади і т. д.).

Представлений вище опис форм соціально орієнтованих процесів розвитку підприємства відповідно до їхньої функціональної спрямованості свідчить про наявність широкого спектру можливих заходів, які можуть бути реалізовані підприємством у рамках соціально відповідальної діяльності. Однак разом із тим ключовим об'єднуючим чинником для кожної з форм є їх витратний характер, що потребує залучення значних обсягів фінансових ресурсів для їх імплементації. При цьому актуалізація проблематики антикризового управління підприємствами в умовах зовнішньої нестабільності та впливу пандемічних реалій функціонування підприємств ставить під сумнів як можливості, так і саму доцільність провадження таких заходів. Проте, незважаючи на той факт, що в кризових умовах витрати як об'єкт управління першочергово зазнають істотного скорочення або як мінімум оптимізації, в контексті соціально орієнтованості у даній ситуації реактивні властивості системи управління, навпроти, мають набувати протилежного характеру.

Останні статистичні дослідження у цьому напрямі підтверджують викладену тезу. Зокрема, дані свідчать, що вісім із десяти споживачів продукції та послуг відомих брендів вважають, що підприємства грають важливу роль у забезпеченні соціальної підтримки громадян у кризових умовах. Більше того, 78% респондентів вважають, що активна позиція підприємств в умовах пандемічної кризи сприяє підвищенню їхньої лояльності та загальному позитивному ставленню, водночас 66% споживачів готові відмовитися від продукції та послуг підприємств, що виявляють байдужість і керуються лише власними комерційними інтересами в умовах пандемії коронавірусної хвороби [3]. Тобто реакція господарюючого суб'єкта в умовах глобальної кризи як соціально відповідального агента суспільних відносин є вкрай важливою для підтримки не лише репутаційного рівня, а й забезпечення перспективних показників споживчого попиту, превалюючи навіть над традиційними маркетинговими заходами.

Прикладами такої соціально відповідальної підприємницької позиції стали дії відомих світових брендів із підтримки національних медичних систем в умовах критичного зростання рівнів захворюваності, зокрема великими підприємствами автомобілебудівної галузі було налагоджено

виробництво апаратів штучної вентиляції легень для подальшої їх передачі у лікарні (Tesla, Ford, Rolls-Royce, General Motors); багатьма домами високої моди було розпочато масове пошиття медичних масок та спеціальних захисних костюмів (Dior, Chanel, Louis Vuitton) і т. д. [4].

Варто зазначити, що пандемія коронавірусної хвороби мала двоїтий вплив на проблематику забезпечення ефективного управління прибутковістю підприємства, адже, крім яскраво виражених негативних проявів, ці процеси дали змогу відкрити низку нових можливостей, акцентувавши увагу на вже існуючих трендах розвитку та оптимізації бізнес-процесів. Саме тому з метою вироблення розуміння специфіки трансформаційних процесів у сфері соціальної відповідальності бізнесу в умовах кризи пропонуємо розглянути основні позитивні та негативні впливи внаслідок виникнення пандемії в контексті забезпечення прибутковості підприємства.

До основних позитивних чинників слід віднести: (1) скорочення витрат на утримання та забезпечення функціонування адміністративних приміщень; (2) послаблення рівня конкурентності ринкового середовища за рахунок масового закриття підприємств низької фінансової спроможності; (3) цифровізацію робочого процесу, налагодження дистанційних форм комунікації за рахунок залучення онлайн-платформ та засобів віддаленого відеозв'язку; (4) осучаснення комунікаційних механізмів взаємодії між виробником та споживачем, активний розвиток вебсайтів та програмних додатків для реалізації відповідних функцій, у т. ч. маркетингу; (5) можливість долучення підприємств до програм пільгового кредитування та отримання фінансової підтримки з боку держави; (6) активну діджиталізацію функціональних сфер діяльності підприємства незалежно від основного профілю підприємницької діяльності [5, с. 58].

До основних негативних чинників відносимо: (1) появу та динамічне зростання рівня позапланових витрат підприємства внаслідок дії карантинних обмежень за рахунок ускладнення функціонування налагодженої системи постачання та збуту, дотримання санітарних норм, витрат, пов'язаних із тимчасовою невідповідністю персоналу; (2) зниження кількості вільних фінансових ресурсів, призначених на потреби розвитку підприємства; (3) істотне падіння купівельної спроможності населення разом із неможливістю підприємницьких суб'єктів до утримання цін на допандемічних рівнях; (4) десоціалізацію персоналу та появу низки негативних тенденцій у розвитку людського капіталу підприємства як наслідок тривалого дистанційованого формату праці та впливу постковідного синдрому; (5) погіршення якості внутрішньоорганізаційної комунікації та послаблення механізмів організаційного контролю якості праці;

(6) неможливість підприємств окремих галузей до організації дистанційних форм трудової діяльності.

Таким чином, можна стверджувати, що наявність загрозливих кризових явищ глобального характеру має діалектичну природу, що, незважаючи на інтенсифікацію деструктивних процесів соціального та економічного розвитку, формує простір нових можливостей, зокрема у сфері соціальної відповідальності. Підсумовуючи, можна стверджувати, що під впливом глобальної кризи, викликаній пандемією коронавірусної хвороби, зміна підходів у забезпеченні соціальної орієнтованості процесів розвитку підприємства в контексті забезпечення прибутковості його діяльності виявилася у таких аспектах:

- утвердження ролі підприємницького сектору як важливого агента суспільно-політичних змін, відповідального суб'єкта соціальної підтримки та розвитку суспільства;

- актуалізація потреб забезпечення внутрішньоорганізаційної сталості соціального складника функціонування підприємств у частині організаційного забезпечення, фінансової підтримки, моніторингу психологічного клімату в колективі;

- активізація співпраці бізнес-структур та державних органів влади у частині реалізації окремих соціальних заходів та використання відповідних стимулюючих інструментів;

- поява запиту суспільства на участь підприємницького сектору у подоланні наслідків глобальної кризи;

- можливість заміни традиційних маркетингових заходів соціально орієнтованою активністю підприємства в умовах пандемії коронавірусної хвороби.

Отже, на основі вищевикладеного можна стверджувати, що глобальна коронавірусна криза істотно вплинула на можливості та способи забезпечення прибутковості діяльності підприємств та реалізації відповідних соціально орієнтованих заходів, при цьому, незважаючи на значне скорочення доходів, актуалізувала необхідність реалізації соціально орієнтованого вектору розвитку як невід'ємного складника і базової передумови забезпечення поточної та перспективної прибутковості підприємницьких структур.

Висновки з проведеного дослідження. У результаті проведеного дослідження проаналізовано проблематику зв'язку процесу формування прибутковості підприємства та реалізації соціально орієнтованих процесів його розвитку в сучасних умовах. Охарактеризовано ключові особливості реалізації концепції соціально відповідального бізнесу та сформовано перелік їхніх основних форм, а саме: організаційно-економічна відповідальність, екологічна відповідальність, соціальний маркетинг та соціальні інвестиції; надано їх стислу характеристику. Проаналізовано вплив кризових явищ на

роль соціально орієнтованих процесів розвитку підприємств у забезпеченні їхньої прибутковості в розрізі відповідних позитивних та негативних впливів, виокремлено ключові тенденції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кирилов Ю.Є., Крикунова В.М., Жосан Г.В. Корпоративна соціальна відповідальність у системі підприємницької діяльності: трансформація підходів і напрямів оцінювання. *Економічні інновації*. 2019. № 1. С. 52–63.
2. Марущак Н.В. Сучасні форми реалізації соціальної відповідальності компаній. *Проблеми и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках ЧЭС и ГУАМ*. 2013. С. 253–257.
3. Is there a new post-crisis era for brands? The research says yes. *Dynamic Business*. URL: <https://dynamicbusiness.com/leadership-2/expert/is-the-re-a-new-post-crisis-era-for-brands-the-research-says-yes.html> (дата звернення: 10.11.2021).
4. КСО – бизнес-оружие против пандемии. *ShiStrategies*. URL: <https://strategi.com.ua/ru/event/kso-byznes-oruzhye-protyv-pandemyu/> (дата звернення: 10.11.2021).
5. Тульчинська С.О., Солосіч О.С., Чорній В.В. Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 9. С. 54–58.

REFERENCES:

1. Kyrylov Yu.Ye., Krykunova V.M., Zhosan H.V. (2019) Korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist' u systemi pidpriemnyts'koi diial'nosti: transformatsiia pidkhodiv i napriamiv otsiniuvannia [Corporate social responsibility in the entrepreneurial activity system: transformation of approaches and evaluation directions]. *Ekonomichni innovatsii* vol. 1, pp. 52–63.
2. Maruschak N. V. (2013) Suchasni formy realizatsii sotsial'noi vidpovidal'nosti kompanij [Modern forms of social responsibility in companies]. *Problemy i perspektivy razvitija sotrudnichestva mezhdu stranami Jugo-Vostochnoj Evropy v ramkah ChJeS i GUAM*, pp. 253–257.
3. Is there a new post-crisis era for brands? The research says yes. *Dynamic Business*. Available at: <https://dynamicbusiness.com/leadership-2/expert/is-the-re-a-new-post-crisis-era-for-brands-the-research-says-yes.html> (accessed 10 November 2021).
4. KSO – biznes-oruzhie protiv pandemii [CSR – business-weapon against pandemic]. *ShiStrategies*. Available at: <https://strategi.com.ua/ru/event/kso-byznes-oruzhye-protyv-pandemyu/> (accessed 10 November 2021).
5. Tulchynska, S., Solosich, O., Chornii, V. (2021), Vplyv didzhytalizatsii upravlins'kykh protsesiv na systemu zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The influence of digitalization of management processes on the economic security system of the enterprise]. *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, vol. 9, pp. 54–58.